

PŘÍBĚHY HRDINŮ 20. STOLETÍ

paměť
národa

Příběhy hrdinů 20. století

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na
www.nakladatelstvius.cz
www.albatrosmedia.cz

Paměť národa

Příběhy hrdinů 20. století – e-kniha
Copyright © Albatros Media a. s., 2018

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

ALBATROS MEDIA a.s.

PŘÍBĚHY HRDINŮ 20. STOLETÍ

PŘÍBĚHY HRDINŮ 20. STOLETÍ

**paměť
národa**

© Post Bellum, o. p. s., 2016

ISBN tištěné verze 978-80-259-0566-1

ISBN e-knihy 978-80-259-0858-7 (1. zveřejnění, 2018)

„Proč jsem to dělala? Asi z dobré vůle...”

„Mír mezi národy je závislý na míru v lidech samých.“

Josef Čapek

Milí čtenáři,

doba si žádá stručnost a čísla. Šest let druhé světové války znamenalo smrt pro 26 milionů Rusů, sedm milionů Němců, šest milionů Poláků a 407 tisíc Američanů. Po válce zůstalo 35 milionů invalidů a 20 milionů sirotků. Čechoslováků zahynulo zhruba 350 tisíc. Asi 100 tisíc se zapojilo do domácího odboje, 32 tisíc bojovalo na východní frontě, 12 tisíc na západní. Komunisté zavraždili skoro 100 milionů lidí. Kolika z nich zničili život, nelze dopočítat. V Československu za komunismu existovalo 335 věznic a 107 pracovních táborů, kde trpělo asi tři sta tisíc politických vězňů. Popraveno bylo 248 osob (247 mužů a 1 žena).

Za těmito čísly se se skrývají příběhy plné utrpení, krutosti, ale i odvahy, obětavosti a statečnosti. Na většinu našich hrdinů jsme zapomněli, zdaleka nejvíc jsme jich nikdy neznali. Děsím se toho, kdy vyprávěné příběhy vymizí a definitivně je vystřídají filmové sci-fi. Zbydou statistiky bez hodnot a emocí. Čísla si nezapamatujeme. A čemu nám jsou?!

Abychom si uvědomili zrůdnost totalitních režimů? Zdá se mi, že nám mnohem hlouběji dávají nahlédnout příběhy. Mají kromě jiného zvláštní a jedinečnou schopnost: inspi-rují nás.

Kniha, kterou držíte v ruce, vypráví víc než tři desítky příběhů z nejvražděnějšího století v lidských dějinách. Jak by se uvedlo na začátku filmu příběhy „vycházejí ze skutečnosti“. Jsou autentické. Vyprávění pamětníků zaznamenali lidé z neziskové organizace Post Bellum. Už bezmála patnáct let chodíme za těmi, kteří do dějin 20. století přímo vstoupili, ať už jimi byli nemilosrdně vtaženi proti své vůli, nebo se tváří v tvář bezpráví nemohli schovávat a mlčet a zasáhli do událostí vědomě a dobrovolně. Jejich vyprávění přesahuje to, co obvykle nacházíme v učebnicích dějepisu. Všechny vzpomínky, fotografie a archivní materiály k nim ukládáme v internetovém archivu Paměť národa, kde se do nich můžete začíst.

Příběhy jsme s kolegy z neziskové organizace Post Bellum, Českého rozhlasu a Ústavu pro studium totalitních režimů ověřovali z archivů, knih, internetu, konzultovali s odborníky. Někdy se to dařilo víc, jindy míň. Faktem zůstává, že příběhy se nejvíc opírají o lidskou paměť, jsou tedy především osobním svědectvím.

Možná některé příběhy z této knížky znáte z rozhlasového cyklu *Příběhy 20. století*, anebo ze zpravodajského serveru Echo24.cz. Toto knižní zpracování je v něčem bohatší, v jiném chudší, můžeme být o něco obsáhlejší a detailnější. V rozhlasových dokumentech příběh zase zazní. Považuji za důležité, jak vypravěč své svědectví předává, jak a kde mu hlas

kolísá, jaké pohnutí při vyprávění prožívá, jaké hudební předěly a podkresy používáme.

A tak vás, milí čtenáři, odkazuji do webového i-archivu Českého rozhlasu, kde naleznete přes čtyři sta našich pořadů, které připravujeme už deset let. Podívejte se na stránky Paměti národa, kam ukládáme celé needitované záznamy vyprávění pamětníků.

Naše práce v neziskové společnosti Post Bellum je z větší části financována ze soukromých peněz, z darů lidí z Klubu přátel Paměti národa. Přidejte se k nim i vy na webu post-bellum.cz.

Děkuji Vám a přeji silné chvíle při čtení těchto příběhů.

Mikuláš Kroupa
ředitel Post Bellum

Jedna schůzka a dopis.

Přeražená čelist

a mládí v kriminále

Michal Šmíd

Marie Susedková rozená Hrubá ve své chalupě uchovává několik malých papírků. Jsou na nich kresby noční oblohy, zamřížovaných budov a verše:

*Chtěla bych, mamičko, za Tebou
mdlý měsíc duje oblohou
nikdo mu cestu nekříží
smutně se dívá do mříží.*

Napsala je jako dvacetiletá vězeňkyně na toaletní papír a později se jí podařilo předat je matce během návštěvy v nápravném pracovním táboře ve slovenských Sučanech. Tady si odpýkávala trest za velezradu. Vzpomíná, že během řídkých návštěv rodičů ve vězení si často nebyli schopni nic říct, většinu společně stráveného času rodiče totiž proplakali.

Roztání před válkou – pohlednice

Mariin dobový portrét

**Františka Jedličková a její
bratranec Josef Kratochvíl,
z Roztání, oba odsouzení
v procesu Hudec a spol.
k nepodmíněným trestům**

Celý život prožila Marie Susedková v moravské vesnici Rozstání. Během válečných let, konkrétně na podzim roku 1943, museli všichni obyvatelé obce z nařízení protektorátních úřadů opustit svá stavení. Jednotky SS rozšiřovaly svá cvičiště v Drahanské vrchovině. Když válka skončila, našli ves vyrabovanou, zničenou a částečně vypálenou. A již o pár let později čekala na místní další zkouška: po únorovém komunistickém puči začaly do vsi jezdit černé limuzíny. Od podzimu 1949 tu zatkli desítky vesničanů, na jaře roku 1951 si brněnští estébáci přijeli i pro dvacetiletou úřednici z místní mlékárny Marii Susedkovou, tehdy Hrubou.

Proč jsem to dělala? Asi z dobré vůle

Marie pocházela z místní selské rodiny, vychodila rodinnou a hospodářskou školu. Ráda chodila cvičit do Sokola. O politiku se nezajímala. Na jaře 1949 přijeli na návštěvu do Rozstání bratranec František Kolář s kamarádem Hynkem Malým. Hrubým řekli, že se u nich chtějí učit na maturitu. Marie vzpomíná, jak mladíky vyprovázela na autobus: *„Franta ke mně přišel, objal mě kolem ramen a říká: ‚Sestřenko, teď ti něco řeknu. My jsme tady tajně. Jdeme za hranice a už se víc neuvidíme. Jestli jsi viděla, že jsme u sebe měli pistoli, tak to nikomu neříkej.‘“*

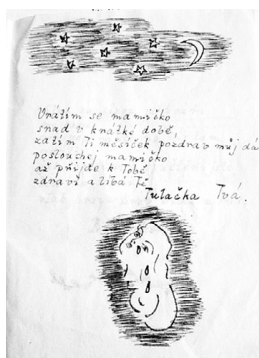
Ještě předtím však Marie spolu s kamarádkou studentům pomohla sjednat schůzku s místním krejčím Janem Hudcem. A o pár týdnů později bratrancí a jeho kamarádovi pomohla ještě jednou: u Malého, který se mezitím

schovával v jiné vesnici poblíž, převzala zalepenou obálku a předala ji Hudcovi. *„Nevěděly jsme, co v tom dopise je. Vůbec nevím, proč jsem to dělala. Asi z dobré vůle,“* vzpomínala později.

„Važte si komunistů – nebudou“

Jan Hudec patřil k lidem, kteří se s nástupem komunismu nesmířili, a rozhodl se konat. Jeho odboj spočíval v šíření protikomunistických letáků a psaní výhružných dopisů místním funkcionářům KSČ. Shromáždil kolem sebe skupinu sotva dvacetiletých mladíků. *„Už nevím, kdo s tím přišel. Najednou se třeba objevil leták, kde na takovém malém papírovém pásku stálo: Važte si komunistů – nebudou‘. A když byla muzika, tak jsem to chlápkově strčil do kapsy a měli jsme z toho legraci,“* vyprávěl reportérům Paměti národa Mariin vrstevník a soused Ladislav Kratochvíl.

Kromě toho kluci schovávali zbraně nalezené v lesích a na loukách v poválečných týdnech. Hudec dále pomáhal lidem, kteří chtěli utéct za hranice, a v létě roku 1949 se prostřednictvím svého švagra napojil na největší moravskou odbojovou skupinu Světлана. Řady Světlany ale od počátku infiltrovali agenti StB a podobný osud čekal i Hudcovu skupinu. Agent jménem Ambrož odbojáře z Rozstání oslovil s tím, že potřebuje ve vsi schovat vysílačku. Na to se kluci nachytali, znali příběhy československých odbojářů z války, kteří vysílali do Londýna tajné zprávy. Představovali si, že se blíží třetí světová válka

Marie Susedková uchovává několik malých papírků, na nichž jsou kresby noční oblohy, zamřížovaných budov a verše. Napsala je jako dvacetiletá vězeňkyně na toaletní papír.

a odboj bude stejný jako tenkrát. Namísto války ale přišlo uvěznění a nepodmíněné tresty.

„Sestro, co se děje?“

Zatímco Jana Hudce zatkli už na podzim roku 1949, pro Marii si estébáci přijeli až na jaře roku 1951 do mlékárny. Odvezli ji do budovy národního výboru. Zatímco ji tam za přítomnosti místních funkcionářů vyslýkali, oknem pozorovala své rodiče. Stáli na ulici venku a dožadovali se, aby jim někdo vysvětlil, co se stalo s jejich dcerou. Estébáci na Marii naléhali, ať prozradí, kde schovává letáky a zbraně. Marie pochopitelně o ničem nevěděla a odpovídala, že opravdu netuší, o čem mluví: „V tom případě pojedete s námi do Brna,“ rozhodli policisté.

Když Marii posadili do policejního antonu, příběhla zoufalá matka a prosila je, ať radši odvezou ji samotnou. A v tu chvíli šly kolem též děti ze školy. „Sestro, co se děje?“ chtěli vědět její svěřenci ze sokolských cvičení. Seběhli se kolem auta, estébáci na ně řvali a najížděli na ně. V estébácké vyšetřovně v Brně na Příční ulici začali Marii mučit: *„Jednomu z vyšetřovatelů se říkalo Dlouhý Honza a ten se vztekl a o půl druhé v noci mně takovou vrazil, že mi vyrazil dva zuby a posunul sanici. Bylo to pořádné chlapisko a pořád řval, že lžu. Samozřejmě jsem plakala a prosila, ať si všechno ověří.“* Druhý den Marii konfrontovali se zmíněným Ladislavem Kratochvílem: *„Tehdy zjistili, že jsem o tom opravdu nic nevěděla.“*

Vyznání lásky od odsouzeného na smrt

Marii převezli do věznice na Cejlu, neblaze proslulé už od válečných let. Tam ji zastihl dopis, který pro ni znamenal další ránu – milý jí napsal, že se s ní rozchází. Naproti cele, kterou Marie sdílela s dalšími třiceti ženami, se nacházela samotka smrti, kde čekali vězni na den vykonání poprav. Jeden z nich Marii přes zamřížované okno sledoval při jejích vycházkách na dvoře. Pomocí morseovky a pískáním jí vyznal lásku: „*Psal, že čeká na popravu, a když chodím po dvoře, že mě vidí. Každý večer na mě pískal: ‚Dobrou noc, má milá, dobrou noc.‘ Já jsem mu odpískávala: ‚Nechť je sám pán Bůh na pomoc.‘ Jindy mi psal, že kdybych viděla, jak je jeho tělo domlácené, že bych ani nevěřila, že takové tělo může existovat,*“ vypráví Marie.

O pár dnů později jí u nohou na vězeňském dvoře přistál malý dárek: „*Tajně jsme to sebraly a šly dál. Hodil mi srdíčko udělané z vyžvýkaného chleba. V něm bylo takové malinké okénko z ulámaných čtverečků slámy a v něm napsáno: Z lásky.*“ Bachaři dárek našli a Marie skončila v korekci. Když se vrátila, neznámý muž už na cele nebyl. Buď ho převezli do jiné věznice, nebo popravili. Podle dochovaných archivních vězeňských spisů mohl být oním ctitelem František Boháč nebo Jan Křížan, oba v té době na Cejlu popravení političtí vězni.*

Hlavní líčení se skupinou „Jan Hudec a spol.“ proběhlo ve dnech 31. října a 2. listopadu 1951 u Krajského soudu v Brně. Z dvanácti odsouzených za velezradu a vyzvědač-

Vazební fotografie popravených Františka Boháčka a Jana Křížana

Potvrzení o propuštění z vězení

NS - Ústav nápravných zařízení
Ilava

Potvrzení

Bruba Mária

nar. dne 22.12.1930 v Restani okres Preštejov
 povolání úředníčka poslední bydliště Restani 60.49 okr. Preštejov
 byla dnešního dne z vazby — trestu — propuštěna.
 S tímto potvrzením se propuštění přihlašuji a polysta v Restani 60.49 okr. Preštejov
 do 48 hodin po propuštění, jinak pro tento účel pozbyvá platnosti.

v Ilave dne 9. decembra 1953

Hub
podpis majitele potvrzení

Hub
Názelek
v. z.

4. 112. Potvrzení o propuštění z vazby—trestu (osobní, az. ps. 12. 12. 1953. 12. 12. 1953.)

ství jedenáct bydlelo nebo pocházelo z Rozstání. Marii Hrubé soud vyměřil pětiletý nepodmíněný trest, propadnutí veškerého majetku, pokutu 10 000 korun a ztrátu občanských práv po dobu tří let po propuštění. Skončila v pracovním táboře ve slovenských Sučanech.

Odsouzené ženy zde otrocky pracovaly v cihelně. Marie celou vězeňskou anabázi prošla s kamarádkou z Rozstání Františkou Jedličkovou. To ona na jaře 1949 pomáhala Marii s kontaktováním Hudce i s doručením dopisu. Navzájem se podporovaly a jejich přátelství vydrželo dodnes.

Doma našla jinou vesnici

Po několika neúspěšných žádostech rodiny o milost Marii 9. prosince 1953 podmíněčně propustili. Ve vězení strávila přes dva a půl roku. Rozstání se zlomilo: *„Lidi se tady hodně změnili a táhli s komunistickou stranou, protože měli strach,”* vypráví pamětnice, která ještě několik let po propuštění žila v obavách ze zatčení. *„Když jsem šla z práce a viděla jsem před národním výborem černé auto, měla jsem z toho hrůzu.”*

Marii nakonec zaměstnali jako účetní v jednotném zemědělském družstvu, kam její rodina v roce 1957 pod nátlakem vstoupila. *„Za celou dobu jsem nikomu neřekla soudruhu. Nemohla jsem to vypustit z pusy,”* vypráví Marie Susedková, dodnes žijící na rodném statku v Rozstání.

*** Popravení František Boháč a Jan Křižan**

František Boháč se narodil 2. října 1914 v Lovrani v dnešním Chorvatsku českému otci a jugoslávské matce. Prožil poměrně dobrodružný život, v šestnácti letech odešel do Itálie, kde se živil jako rybář a námořník. Roku 1935 narukoval do československé armády, během Protektorátu sloužil ve vládním vojsku, roku 1944 v Itálii přeběhl k odbojářům, působil jako spojka mezi československou exilovou vládou a místními partyzány. Poválečnou vojenskou kariéru ukončil komunistický puč. V srpnu roku 1949 ho z armády vyhodili a živil se jako dělník ve skladu.

Jan Křižan se narodil roku 1915 ve Valašském Meziříčí. Rodině patřila továrna a parní pila, které zdědil po smrti otce roku 1941. Po válce mu byl majetek postupně znárodňován, čemuž se Jan Křižan neúspěšně bránil soudní cestou a skončil jako řadový zaměstnanec.

Na sklonku roku 1949 se přátelé František Boháč, Jan Křižan a Vladimír Krejčířík rozhodli ilegálně prchnout do Rakouska. V noci na 1. ledna roku 1950 jejich auto poblíž Mikulova zastavila dvoučlenná ozbrojená hlídka. Při následném nuceném návratu do Mikulova došlo k přestřelce, kdy Jan Křižan zastřelil vrchního strážmistra Václava Anšlága a František Boháč spolu s ním způsobil střelbou těžké zranění vojínu Edmunda Sziklaiovi. I když se trojici nakonec podařilo hranice překročit, brzy všechny zadržela rakouská policie a předala je sovětské armádě. Po několika dnech byli vydáni zpět do Československa.

Dne 14. prosince roku 1950 Františka Boháče i Jana Křížana odsoudil Státní soud v Brně k trestu smrti, který byl na obou vykonán 14. června 1951 v Brně.

,Komunisti s váma měli zatočit!' píšou i dnes vězněným synům statkáře

Mikuláš Kroupa

Pomalou umírají. Bývalý političtí vězni z uranových lágrů 50. let ztrácejí naději, že by jejich mučitele potrestal soud. „*Vůbec nic se jim nestalo a nejspíš ani nestane. Pobírají vysoké důchody, rozhodně vyšší, než mám já. Smějí se nám, že jsme neschopní potrestat jejich evidentní zločiny. Jsou okamžiky, kdy je mi z toho všeho na nic,*“ řekl bývalý politický vězeň, sedlák Václav Mastný, před smrtí v roce 2011.

Václav seděl se svými bratry v jednom lágru na začátku 50. let. Dodnes žije jeho mladší bratr Jan, také bývalý politický vězeň a poslední dědic rodinného hospodářství v Úboči na Domažlicku. Václav i Jan se dožili sametové revoluce, rehabilitace a restituce. Jejich třetí bratr Vojtěch, také bývalý politický vězeň, zemřel několik měsíců před listopadem 1989. Jejich otec a matka ztratili síly v Leopoldově, na Borech a ve slovenské věznici

v Železovcích. Oba zemřeli krátce poté, co je komunisté propustili.

Celou rodinu Mastných zavřeli, protože odmítli vstoupit do JZD a měli vliv na ostatní sedláky. V roce 1953 ostatní hospodáři na vesnici buď do JZD vstoupili, nebo byli vystěhováni. Za likvidaci této rodiny nebyl nikdo potrestán.

Přišli během oslavy

Ve vesnici Úboč na Domažlicku od poloviny 17. století hospodařil rod Mastných. O pětatřicetihektarové hospodářství se na začátku 50. let minulého století starali sedlák Josef Mastný se ženou Marií a třemi syny Václavem, Josefem Vojtěchem a Janem.

Psal se 18. března 1952, rodina cosi slavila. Kolem sedmé hodiny večer do jejich světnice nakráčela suita funkcionářů KSČ z místního a okresního národního výboru v doprovodu několika příslušníků SNB. Vzájemně se znali od dětství. Rodinu zatkli, naložili do antonu a nechali odvézt na samoty v Domažlicích.

Vesniční soudruzi se zatím usadili k prostřenému stolu a zahájili schůzi, ze které se dochoval zápis: „Tím, že jsme uskutečnili případ s Mastným, uspíšíme socializaci vesnice... Veřejnost vždy čekala na slova Mastného a podle vynesených slov se pak veřejnost usnášela, ovšem jen lidé, kteří souhlasí s americkou klikou... Po tomto zralém zákroku, který se stal dnešního dne, oddychnou si funkcionáři MNV i veřejnost, kteří souhlasí s lidově

demokrat. zřízením." Schůzi zakončili, aspoň podle zápisu, po 22. hodině.

Po několika měsících se konal v domažlickém kulturním středisku veřejný proces. Josef Mastný byl odsouzen na 10 let, jeho žena na 8 let, Václav na 10 let, Josef Vojtěch na 8 let a nejmladší Jan na 3 roky.

Ukrývali zbraně a zabili vepře.

Tak šli do vězení

V rozsudku nad rodinou Mastných se mimo jiné píše, že neuposlechli nařízení národního výboru, aby chovali tři ovce, neplnili dodávky masa, zabili vepře „načerno“, schovali zbraně. V komunistickém tisku pak vyšel článek s titulkem *Zmařené vražedné úklady vesnického boháče Mastného*, ve kterém rodinu označili za „upíry“ a organizovanou skupinu, která připravovala vraždu úbočských funkcionářů KSČ. To ovšem nebyla čistá lež.

Jednomu ze synů sedláka Mastného Václavovi se podařilo tajně z domažlické věznice poslat moták svému bratranci Josefu Jehlíkovi, také statkáři v Úboči. Na kousku toaletního papíru, který zachytil bachař, nakreslil mapku, kde na statku schovává pistoli. K tomu dopsal, aby Josef, pakliže je komunisti popraví, se soudruhy vyrovnal účet.

„Nejvíc jsem pobouřil ‚soudní dvůr‘ svým výrokem, když jsem dostal na konci jednání slovo,“ vzpomíná krátce před smrtí Václav Mastný. „Když jsem při tom odporném divadle viděl sedět v první řadě tu prodejnou sebranku

Statek Mastných v Úboči (okolo roku 1910)

Sedlácká rodina Mastných

**Bratři Václav, Josef Vojtěch
a Jan v době druhé světové
války**

Sedlák Josef Mastný

Marie Mastná

Václav Mastný v roce 1945

Jan Mastný v padesátých letech

z Úboče, dostal jsem vztek. Seděli tam a tvářili se navýsost spokojeně. To ponižující divadlo se jim zřejmě moc líbilo. Řekl jsem jim, že takový režim, jaký oni nastolili, se nemůže dlouho udržet ani politicky, ani hospodářsky. Reagovali na to smíchem. Byl to zlý smích, jízlivý a arogantní. Byli tenkrát náramně sebejistí. A jsou sebejistí dodnes. Mají k tomu dostatečný důvod," cituje Václava publikace o domážlickém odboji.

Paragraf „pobuřování“ za poslech rádia

Jan Mastný při zatýkání rodiny nebyl. Pracoval v té době jako pomocný dělník u stavebního podniku v Praze. Lepší místo nesehnal kvůli svému „kulackému“ původu. O několik týdnů později si pro něj přišli, když zrovna navštívil bratrance v Úboči. Jan od svých 14 let s rodinou na statku v Úboči nežil – studoval zemědělské školy ve Kdyni, Klatovech a pak i v Praze. „*Rodiče jsem navštěvoval hlavně o víkendech. Zbraně jsme měli schované ještě od války, ale kdo ne. Sen každého kluka bylo mít svůj kvér. Prase skutečně na černo zabili. Vždyť už neměli co jíst, dodávky jim národní výbor vyměřil tak ničující, že všechno odevzdávali a neměli právo na potravinové lístky. Ale za co zavřeli mě? Soudruzi museli vymyslet, jak jsem se já, který s nimi nežil, dopustil trestných činů, tak na mě hodili pobuřování za to, že jsem v přítomnosti rodičů poslouchal Svobodnou Evropu,*“ vypráví Jan Mastný, který s bratry Václavem a Josefem Vojtěchem po soudu putoval do lágru Prokop u Horního Slavkova.

„No, to byla švanda. Tři bratři na jednom lágru! Tomu nikdo nechtěl věřit. Stali se z nás horníci se vším všudy – rubali jsme, vyváželi strusku i odstřelovali, ale neplnili jsme normy, takže po směně jsme nastoupili na úklid táboru. Měli jsme snížené přiděly jídla,“ popisuje Jan Mastný, kterého propustili po dvou letech. Jeho sourozenci putovali na jáchymovské lágry, kde si odseděli dalších pět.

V Úboči už sedláci žít nechtějí

Když se rodina opět sešla v roce 1960 po velké amnestii politických vězňů, bratři nemohli sehnat práci. Nastoupili jako řidiči nebo dělníci ke stavebním podnikům. Václav se stal řidičem u klatovského rybníkářství, Jan jezdil u národního podniku Stavba silnic a železnic, později pracoval v továrně na výrobu sušáren. Po revoluci dostal Jan zpátky rodinný statek v ruinách. Rekonstruovali ho a jeho dva synové se snaží obnovit rodinnou tradici.

Sem tam najdou za dveřmi anonymní dopis, ve kterém je napadají, že si po revoluci zase nakradli, že s nimi měli komunisté pořádně zatočit. Jan a jeho bratranec Jehlík, také statkář z Úboče, kterého komunisté, po tom co rodinu Mastných zavřeli, vystěhovali, se domnívají, že je píšou děti bývalých místních komunistů. Ti, kteří přímo mohou za jejich věznění a vystěhování, bývalý funkcionáři národního výboru, jsou už po smrti. Jan ani Josef Vojtěch už v Úboči žít nechtějí.

Pohřběte je na cestě. Aby po nich lidi šlapali

Adam Drda

Na jaře 2008 jsme s kameramanem vylezli na věž kostela sv. Jiří v Horním Slavkově. Byl z ní dobrý výhled na zpola zasněženou krajinu a na hřbitov, kde leží těla pěti zastřelených politických vězňů, kteří v neděli 15. října 1951 uprchli ze slavkovské šachty číslo 14. Dnes je připomíná malá pamětní deska, na níž lze číst jména: Jan Trn, Jan Úlehla, František Petrů, Ferdinand Compel, Vladislav Roubal.

Dole, u hřbitovní brány, na nás čekal osmdesátiletý Karel Kukal – v černém kabátě, černém klobouku a s šedým vousem trochu připomínal rabína. Vyprávěl pak, že na útěku bylo tehdy jedenáct lidí, někdy se říká dvanáct, ale ten dvanáctý mezi ně nepatřil.

Dostali se až na pole a louky kolem Stanovic, kde začala přestřelka a kde výše jmenovaní padli: „*Jsou pohřbeni, tedy spíš zahrabáni na tomhle hřbitově. A jsou také*

zapsáni v úmrtní knize, ale místo tam úmyslně označené není. Velitel eskorty, která přivezla mrtvolu, řekl hrobníkovi, aby je zahrabal na cestě. Aby po nich lidi šlapali.“ Karel Kukal žije ve Švýcarsku a jako jediný z útěkářů mohl o událostech z října 1951 vypovídat. Pět mužů zemřelo u Stanovic. Dva další zastřelili policisté později na jiných místech. Dva byli odsouzeni k trestu smrti a popraveni. Kromě Kukala přežil ještě Zdeněk Štich, kterého u výslechů tloukli tak silně, že se zhroutil a ztratil paměť.

Karel Kukal se narodil 27. listopadu 1927 v Praze na Vinohradech. Otec obchodoval, měl koloniál, potom papírnictví a nakonec lahůdkářství v pasáži Černá růže. Karel vyrůstal se třemi sourozenci, v roce 1938 začal chodit na gymnázium, za okupace přešel na obchodní školu. Když ji dokončil, nastoupil do firmy Marek a Čeleda, lišovna umělých hmot. Jako kluk byl skaut, měl přezdívku Cookie, a když Němci skauting zakázali, udržel spolu s kamarády oddíl tajně. Také měl rád hudbu a zpíval ve sboru. Nedlouho po válce se stal členem národně socialistické mládežnické organizace, kde dělal kulturního referenta. Smýšlel protikomunisticky a před volbami v květnu 1948 rozdával bílé lístky. (Lidé tehdy mohli volit pouze jednotnou kandidátku Národní fronty, kterou ovládala KSČ – anebo demonstrovat nesouhlas s poměry vhozením čistého papíru.) KSČ byla nástrojem Moskvy a u mladých národních socialistů se to často setkávalo s vyhrocenějším odporem než u „národně-frontovního“

stranického vedení. Kukul říká, že si své názory nesl z rodiny: dva z jeho strýců se dostali do Ruska a sovětský režim popisovali jako ničemný.

Těsně před únorem 1948 četl Karel Kukul inzerát, v němž se oznamovalo, že pražské divadlo 5. května přijme několik členů do pěveckého sboru: šel ke konkurzu, řekli mu, že nezpívá špatně a že dostane poštou vyrozumění. Než však přišlo, vypukl převrat a KSČ začala budovat totalitní stát podle sovětského vzoru. Karel se dál scházel s přáteli z národně socialistického dorostu: *„Drželi jsme při sobě a rozhodli se, že budeme proti tomu novému režimu něco podnikat. A tak jsme začali vydávat ilegální časopis, který se jmenoval ‚Za svobodu‘“*. Letákový časopis vytvářela skupina asi pěti lidí, tiskli ho tajně na cyklostylu v kancelářích firmy Marek a Čeleda. Vycházel ve třiceti kopiích, měl pět listů, na nich články, napsané na základě informací ze západního rozhlasu. Autoři si zvolili pseudonymy – Kukul se jmenoval Brodský. Výtisky si rozebrali a rozdávali je lidem, kterým věřili.

Dne 11. června 1948 pozatýkala celou redakci časopisu Státní bezpečnost, stalo se to v souvislosti s případem Choc a spol. Karel Kukul říká, že byli prozrazeni náhodou: *„V naší skupině byla dívka, jmenovala se Zdeňka Hořčíková, která pracovala na ústředním sekretariátu národních socialistů. Ještě před únorem tam začali občas chodit naštvaní členové KSČ, vstupovali do národně socialistické strany – a svoje komunistické legitimace demonstrativně zahazovali. Zdeňka tehdy nějaké sebrala, že by se mohly*

hodit. Po převratu začali do Československa chodit kurýři, agenti ze Západu. S některými jsme se setkali, vzali jsme ty komunistické legitimace, vyměnili jsme fotografie a dali jsme jim je – vznikly tak falešné papíry, které se jim mohly hodit. (...) Když potom někdo zastřelil majora bezpečnosti Schramma, začalo se zatýkat, a zrovna ti lidé, kteří měli od nás legitimace, byli v nějaké souvislosti s tímhle případem. Chtěli raději utéct zpátky za hranice, ale chytili je, legitimace u nich našli a dostali z nich, odkud je mají. Tak se na nás přišlo.“

Kukala odvedli tajní do Bartolomějské a od počátku se k němu při výslechu chovali tvrdě: „*Trvalo to celou noc, vzpomínám si, že tam byl nějaký vyšetřovatel Janoušek. Velký surovec, ranami nešetřil. (...) Nechali mne klečet u zdi, dostal jsem zezadu pěstí do hlavy, druhou jsem vzal o zeď, takže jsem nevypadal moc pěkně. Konfrontovali mne i s jinými z naší skupiny.*“ Karel Kukal už zůstal ve vazbě. Jednou ho směl navštívit otec, který mu zašeptal do ucha: „*Přišel ti dopis od divadla, že tě přijímají do sboru.*“ Dne 6. prosince 1948 byli členové redakce časopisu *Za svobodu* souzeni v procesu Kukal a spol. Karel Kukal dostal za „úklady proti republice“ sedm let. Chvilí byl ve vězení na Pankráci, pak v Plzni-Borech a potom v lágru Horní Bříza. Roku 1950 ho deportovali do uranových dolů na Slavkovsku: nejdřív do tábora Prokop a pak do dalšího lágru, označeného jen číslem XII. neboli na „Dvanáctku“.

Karel Kukal před Hornickým domem

**Kukal alias
Cookie po válce**

Útěk z šachty 14. – nápad „ostrých hochů“

Ve všech pracovních táborech pomýšlel skaut Cookie na útěk. Postupně získával přátele, zvláště se sblížil se Zdeňkem Štichem, někdejším studentem Letecké vojenské akademie (byl jen o rok mladší, trest deseti let vězení dostal za výrobu protikomunistických letáků). Přemýšleli, jak se dostat „za dráty“, ale pokaždé se objevila nečekaná potíž. Nebyli v té snaze sami, útěků či pokusů o útěk z uranových lágrů jsou zaznamenány desítky, poměry tam byly nesnesitelné. Později *„jeden z nás navázal styky s novými mukly, byli to ostrí hoši. A ti navrhli, že bychom měli odzbrojit stráž“*.

Vězňové chodili pracovat na šachtu, označenou zase jen číslem – 14. Přes ostnaté dráty a systém strážních věží se dalo z tábora uprchnout jen obtížně, ale šachta, na které pracovali i civilní zaměstnanci, byla střežená s menší důkladností, v cestě za svobodou stáli jen dozorcí. „Muklové“ usoudili, že nejnadějnější bude pokus o útěk během nedělní noční směny, kdy do práce nastupoval výrazně nižší počet mužů a pouze tři bachaři. Rok 1951 se chýlil ke konci, museli spěchat: v zimě by v horách nemohli přenocovat, navíc by za sebou nechávali stopy. Zvolili noc ze 14. na 15. října. Utíkat mělo jedenáct vězňů, kterým se podařilo vyměnit si služby tak, aby šli do práce společně. Byli to **Ferdinand Compel**, ročník 1929, odsouzen za velezradu; **František Čermák** (bližší údaje nezná-

me); **Miroslav Hasil** (1927), odsouzen za ilegální přechod hranic; **Jan Trn** (1926), pravděpodobně kurýr, odsouzen za protistátní činnost včetně přechovávání vysílačky; **Jan Ůlehla** (1919), armádní důstojník, který za války uprchl z koncentračního tábora Dachau, odsouzen jako velitel protistátní skupiny; **Ladislav Plšek** (1925), odsouzen za velezradu; **František Petrů**, nejstarší ze skupiny, bylo mu čtyřicet čtyři let (bližší údaje neznáme), **Vladislav Roubal** (1920), za války letec RAF, odsouzen za velezradu; **Boris Volek** (1928), odsouzen za velezradu a špionáž; **Zdeněk Štich a Karel Kukal**. Na směnu s nimi nastoupil i Jiří Levinský – to je ten dvanáctý vězeň, s nímž se nepočítalo.

Přišli na šachtu, začali pracovat a potom předstírali, že se jim rozbilo vodní čerpadlo. Kolem jedné hodiny ráno Hasil, Trn a Ůlehla vyfárali a přesvědčili bachaře Karla Landu, aby s nimi šel kvůli poruše čerpadla do dílny – tam ho přemohli, odzbrojili a získali tak samopal a pistoli. Ostatní vězňové čekali u těžní věže. Stejná trojice zpacifikovala důlního mistra, ale když narazila na dalšího dozorce Jana Guckého, začalo se střílet a bachař se po zásahu složil. Podle Karla Kukala byl Gucký „*nováček, takový horlivý bachař, měl samopal. Ůlehla na něj prý mířil, aby dal ruce nahoru, on se snažil ze zad strhnout automat, tak ho Ůlehla postřelil.*“ Co se přesně stalo, se už nikdo nedozví, protože u přestřelky byli jen lidé, kteří záhy zemřeli, nikdo další ji neviděl, Kukal znal průběh z vyprávění.

Uprchlíky střelba zaskočila, počítali s tím, že se ze šachty dostanou potichu a bez velkého násilí.

Vzápětí odzbrojili i třetího dozorce Zdeňka Duška (vzdal se bez odporu) – a všechny bachaře, včetně zraněného Guckého a dvou civilních zaměstnanců, spustili výtahem neboli klecí do šachty. Vězeň Levinský, který s ostatními původně utíkat neměl a nebyl zasvěcen do příprav, měl rovněž zůstat v dole, nakonec však ostatní „mukly“ umluvil, a tak ho vzali sebou. Všichni se dostali na svobodu a rychle vyrazili na cestu. Vedli je Úlehla a Hasil, který znal Karlovarsko, sloužil tu jako voják. Karel Kukal vzpomíná, že *„Levinského dostal na starost Ferda Compl, měl ho hlídat, aby neudělal nějakou hloupost... Ale tento Levinský po nějaké době volal na Complu, že ztratil čepici a že ji musí najít, protože by to byla stopa. A zmizel v houští. Levinský, jak jsem se později dozvěděl, a mohli jsme to také předpokládat, se vrátil na šachtu, vytáhl dozorce ven a samozřejmě vznikl hned poplach. Levinský popsal, kterým směrem jsme šli, a potom ho ukazovali v táboře jako vzorného vězně, který zabránil útěku a dostane milost.“*

Uvázal jsem si opasek kolem krku

Podle dokumentů z vyšetřování se jeden z dozorců dostal ze šachty po žebřících na povrch, a to zrovna ve chvíli, kdy se Levinský vrátil. Ostatním pomohl (uměl obsluhovat důlní výtah), avšak dozorce Gucký už byl v bezvědomí a brzy zemřel. Bachaři povolali pohotovostní pluk

SNB Jeřáb a začali pročesávat okolí. Uprchlíci se vydali na cestu mezi půl druhou a druhou hodinou ranní. Zřejmě bloudili, byli unavení, do svítání se nedostali daleko, jen asi deset kilometrů od Slavkova (mířili do Karlových Varů a chtěli se později dostat na Západ). Schovali se na svahu u vsi Stanovice, kde je objevil esenbák z pohotovostního oddílu a začal po nich střílet. Bránili se, pak se rozdělili. Je těžké rekonstruovat, co se u Stanovic dělo – víme nicméně, že první zásah dostal neozbrojený Karel Kukal, jemuž policisté prostřelili koleno: *„Když už jsem věděl, že se daleko nedostanu, a slyšel jsem, jak pročesávají les, uvážal jsem si opasek kolem krku. Rozhodně jsem se jim nechtěl dostat do rukou živý. Pověsil jsem se na větev, jenže ta větev praskla... Na další pokusy už nebyl čas.“*

Pronásledovatelé zraněného Karla Kukala ve chvíli dopadli a odvedli ho do Stanovic k ošetření. Co se dělo s ostatními? Zdeněk Štich se dvěma dalšími vězni se dostal do vesnice, zřejmě hledali pomoc, kterou jim nikdo neposkytl, vloupali se tedy do jednoho z domů, kde sebrali civilní šaty a nějaké peníze. Na rozdíl od přátel, kteří pokračovali v útěku, zůstal Štich schovaný, buď v kurníku, nebo v hasičárně. Esenbáci ho našli a odvedli. Stejně tak chytili živého i Borise Volka. Neozbrojený Vladislav Roubal dostal do těla pět střelných ran a zemřel. Ferdinanda Complu zabila rána do hlavy blízko obočí. Prostřelenou hlavu měl i další mrtvý, Jan Trn. Jan Úlehla vykrvácel po průstřelu plic. František Petrů měl v těle víc zásahů, včetně průstřelu hlavy. Ladislav Plšek přečkal policejní zá-

A black and white photograph of an elderly man with a white beard and mustache, wearing a white button-down shirt. He is seated at a table, leaning forward with his arms crossed. In the background, there is a shelf with several small, round, woven baskets containing various items. The setting appears to be indoors, possibly a home or a private care facility.

